

Onderwerpen uit de Westzaanse geschiedenis

door WILLEM TIP/deel 45
beeld: Digitale Beeldbank

De brandweer

In de Zaanstreek met zijn vele houten huizen was van oudsher een goed werkende brandweer onmisbaar. Niet zozeer omdat de houtbouw zoveel meer brandgevaar opleverde. De zware houten balken verbrandden zelfs nooit helemaal, daarvoor waren ze te dik. Wel was de overheid door alle eeuwen heen beducht voor de vonkenregen uit de vele open haarden. De rieten daken die men langs de Zaan tot het midden van de Gouden Eeuw algemeen toepastee waren daarbij een extra zorg. Riet was ruim aanwezig en gebakken dakpannen waren duur. Alleen kerken, raadhuisen en rijke burgers konden zich die veroorloven. Riet had onmiskenbaar zijn voordelen. Het was goedkoop en hield de kou buiten. Die voordelen golden tot er ergens brand uitbrak. Dan waren de overvloedig aanwezig rieten daken rampzalig. Menigmaal gingen er meerdere huizen tegelijk in vlammen op, soms een half dorp tegelijk (Jisp in 1664, honderd verwoeste huizen; Krommenie in 1702, zeventig verwoeste huizen). In de steden kon de schade nog hoger oplopen. De grote stadsbrand van Londen (1666) duurde drie dagen, verwoestte ruim dertien duizend huizen en bijna negentig kerken.

De door Jan van der Heyden uitgevonden brandspuit.

Een uitkomst betekende daarom de uitvinding van de moderne brandspuit door Jan van der Heyden in 1672. Die zoog het water op uit de gracht of de sloot en maakte gebruik van leren slangen om bij de brand te komen. Dat verving het slordige doorgeven van leren emmers met water. Tegen het eind van de achttiende eeuw werden de leren slangen vervangen door slangen van een stevig en waterdicht gemaakt hennepweefsel. Nieuwe rieten daken werden verder in de Zaanstreek sinds het midden van de Gouden Eeuw verboden. De bestaande rieten daken lieten de dorpsbestuurders

Spuitwagen en kazerne op de Zuid.

echter nog een tijdlang ongemoeid. Alleen bij een verbouwing waren dakpannen verplicht. Huizen met een pannendak op de aanbouw maar met riet op het oude gedeelte waren daardoor nog lang een bron van risico. Ook de vele molens met hun rietbedekking bleven een zorg. Waar de molens dicht bijeen stonden was de vonkenregen van een brand dikwijls de voorbode van grotere rampspoed.

Westzaan bleef voor uitgebreide dorpsbranden gespaard. Bij kleinere branden was niettemin vaak meer dan één huis betrokken. Zo verbrandden op 6 december 1665 ettelijke huizen, op 24 juli 1724 twee huizen aan de Middel, op 16 juli 1737 twee huizen aan de Weelsloot, op 25 juli 1741 zes huizen, waarbij een kind om het leven kwam. De dorpsvoorschriften bij brand aan het eind van de Gouden Eeuw (1696) lieten daarom ook weinig speelruimte over. Op verschillende plaatsen in het dorp waren handpomp opgesteld. Die spuiten werden bediend door groepen brandweerlieden. De spuitgasten kregen een flinke beloning als ze snel bij de brand waren. Brandweerlieden die niet verschenen kregen juist een boete. Ook de burgers waren niet vrij om naar eigen inzicht te handelen. Wie bij zich thuis een brand ontdekte, was verplicht om 'opentlijk en eer als alle andere den Brant op straet uit te roepe; ten einde niemand sou trachten de selve te heelen ofte te verswijgen, om middelerwijl te sekerder sijn goederen te bergen en daer door sijne burenen in meerder perijkel (gevaar) te stellen'. Bij nachtelijk brandgerucht moest iedereen zijn 'Lantare met een brandende kaers daer in, opentlijk' buiten de deur hangen en brandgereedschap klaar houden. En als er 'niet Volk genoeg van de bediendens van de spuitjen present waren, so vermogen dan de Commandeur en Brant-Meesters een ijegelijk van degeene die sij aldaer ledig vinden staen, tot hulp versoecken, die zulks niet sullen mogen weijgeren, op verbeurte van den hoet ofte opperste kleed dateljk af te nemen'.

In de vroege twintigste eeuw (1918) zag de offici-

De Westzaanse brandweer.

ele Westzaanse Vrijwillige brandweer het licht. De brandweer kreeg de beschikking over twee moderne motorspuiten. Een voor de Noord, een voor de Zuid. Ze konden getrokken worden door een paard of zo mogelijk door een automobiel. Het geld voor de nieuwe spuiten kwam uit allerlei bronnen. De plaatselijke onderlinge brandwaarborgmaatschappij, de gemeente en de plaatselijke bedrijven droegen alle bij. Er gingen zelfs intekenlijsten rond. Al dadelijk konden de nieuwe spuiten hun diensten bewijzen bij de grote brand in de chocoladefabriek De Paradijsvogel (1925). Het was daags voor Pasen. De omstanders zagen de ramp met ontsteltenis aan: 'Doizenden kilo's paisaiere, want 't was veur de Pase, alles 'esmolte'. De mogelijkheid om de spuit met een paard ervoor op de plaats van de brand te krijgen werd daarna al snel ouderwets bevonden. In 1926 kreeg Westzaan-Noord een snelle en sterkere autospuit. De Zuiderspuit kreeg een paar jaar later (1929) een vaste plaats op een vrachtwagen. De lange negentiende eeuw was nu ook voor de brandweer echt afgelopen.

Brand bij de Westzaanse chocoladefabriek Grootes in 1925.